МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

На правах рукопису

ЗАХАРЧУК Ірина Олександрівна

УДК 811.111’367.32-112

РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ VII-XVII СТ.: СИНХРОНІЯ ТА ДІАХРОНІЯ

10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент
МАЛІМОН Леся Костянтинівна,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
доцент кафедри практики англійської мови.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, доцент
МИХАЙЛЕНКО Валерій Васильович,
Івано-Франківський університет права
імені Короля Данила Галицького,
професор кафедри перекладу та філології;

кандидат філологічних наук, доцент
КОЦЮК Леся Миколаївна,
Національний університет „Острозька академія”,
доцент кафедри англійської філології.

Захист дисертації відбудеться „2“ березня 2017 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000 м. Львів, вул. Університетська, 1.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано „1” лютого 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат філологічних наук, доцент О. В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Категорія заперечення становить загально-науковий та мовознавчий інтерес, адже вона – обов'язкова складова характеристики світу. В англійській мові заперечення виражається різноманітними маркерами, які потребують інтегрального опису в системі мови.

Заперечення є абсолютною універсалією, яка досліджується на усіх рівнях мовної структури. В історії лінгвістичної науки було зроблено безліч спроб визначення її сутності та статусу з різних позицій – філософської (Ф. Енгельс, І. Кант), логічної (О. І. Бахарєв), психологічної (Ж. Гіннекен, Б. Дельбрюк, О. Єсперсен, В. Хаверс, Г. Пауль, О. О. Потебня) та лінгвістичної (О. І. Бахарєв, Є. Й. Шендельс, Н. О. Булах, О. М. Пєшковський, В. В. Михайленко та ін.).

У лінгвістиці заперечення потрактовано як компонент значення, який вказує на те, що зв'язок між членами речення, на думку мовця, реально не існує (О. М. Пєшковський) або на те, що відповідне стверджувальне речення відхиляється мовцем як хибне (Ш. Баллі). Дослідженню цієї проблеми присвячено багато робіт як зарубіжних (О. Єсперсен 1924, Е. Клайма 1964, Р. Якендоф 1969, 1971, Б. Парті 1970, Дж. Сміт 1975, Р. Хорн 1978, 1989, О. Даль 1979, П. Карель 1996, Л. Хорн 2000, Й. Іуєрі 2005, М. Драйєр 2005, М. Міестамо 2005, 2009, Т. Невалайєн 2006, Б. Вагнер-Нагі 2011), так і вітчизняних лінгвістів (О. В. Падучева 1969-2012, О. І. Бахарєв 1980, 2000, В. З. Панфілов 1982, О. М. Дирул 1989, Л. М. Сизранцева 1995, Л. В. Нікіфорова 2000, І. М. Кобозєва 2003, М. П. Соколов 2009, П. А. Чернова 2009, А. Р. Файрузова 2015).

Функція та семантика засобів вираження заперечення становлять предмет розгляду у давній германській (Г. В. Малина 1998), німецькій (А. Й. Паславська 2005, 2006, О. О. Константінова 2006, О. С. Мілосєрдова 2010), французькій (О. М. Голованова 1997, Р. М. Фахретдинов 1997, І. В. Музейник 2003, О. М. Мокра 2006), російській (О. І. Бахарєв 1980, 2000), українській (О. П. Кущ 2002, Л. В. Кардаш 2008), іспанській (Ю. Г. Підіпригора 2001) та інших мовах.

В англійській мові досліджено структуру та семантику заперечення. Проте, науковий аналіз проводився у рамках окремих періодів англійської мови (Л. В. Громоздова 2000, В. М. Пилатова 2002, О. О. Прокофьєва 2002, О. С. Белайчук 2004, М. В. Євсіна 2006, Ю. М. Петрова 2008, О. В. Татаровська 2011, М. В. Малінович 2012). Вивчення категорії заперечення в історії англійської мови не було здійснено, а саме це, на нашу думку, дає можливість провести різновекторний аналіз заперечення, його форми, значення та функцій у текстах трьох історичних періодів англійської мови.

Об'єкт дослідження – засоби вираження заперечення в трьох історичних періодах англійської мови, верифіковані в різних за жанром текстах англійської мови VII-XVII ст.

Предметом наукового аналізу є динаміка систем засобів вираження заперечення, їх структурні відношення та підсистеми, кількісно-якісні зміни, особливості становлення та функціонування парадигм та їх засобів у різні історичні періоди англійської мови з урахуванням взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників розвитку.

Мета роботи – встановлення та інтегрований опис особливостей засобів вираження заперечення та їх розвиток у англійській мові VII-XVII ст.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- сформувати парадигму методів та методик дослідження заперечення;
- провести дефініційний аналіз визначення заперечення;
- реконструювати концептосферу ЗАПЕРЕЧЕННЯ в англомовній картині світу;
- виокремити рівні вираження заперечення (морфологічний, лексичний, синтаксичний, семантичний) в давньоанглійському, середньоанглійському та ранньоновоанглійському періодах;
- вирізнити домінанти парадигм заперечення у текстах VII-XVII ст.;
- розробити дистрибутивні моделі заперечних конструкцій;
- змоделювати функціонально-семантичне поле заперечення давньоанглійського, середньоанглійського та ранньоновоанглійського періодів;
- описати текстові особливості засобів вираження заперечення у текстах VII-XVII ст.

Матеріалом дослідження слугували лексикографічні джерела (етимологічні, тлумачні словники, тезауруси англійської мови: *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language; Bosworth-Toller Anglo-Saxon Dictionary; Middle English Dictionary; Collins English Dictionary and Thesaurus; Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English; Corpus of Contemporary American English (COCA)*), а також різні за жанром писемні пам'ятки давньоанглійського (тексти загальною кількістю слів – 50 904), середньоанглійського (208 163) та новоанглійського (120 454) періодів англійської мови (VII-XVII ст.), загальним обсягом 379 521 слів.

Мета і завдання дисертації окреслили вибір таких **методів** дослідження: метод *гіпотез*, який полягає в формуванні припущення щодо закономірностей та ознак категорії заперечення у трьох історичних періодах; *дескриптивний* метод, який застосовується для виявлення особливостей структури заперечних конструкцій давньоанглійського, середньоанглійського та новоанглійського періоду; метод *синхронного та діахронного аналізу* для виокремлення заперечних конструкцій в англійській мові давніх періодів загалом та у рамках окремого століття; *порівняльний* метод для зіставлення засобів вираження заперечення та порівняння їх становлення, розвитку у синхронному та діахронному аспектах; метод *семантичного аналізу* для когнітивної інтерпретації концепту ЗАПЕРЕЧЕННЯ; метод *польового структурування* для моделювання функціонально-семантичного поля заперечення у трьох історичних періодах англійської мови; *дистрибутивний метод* для виокремлення дистрибутивних характеристик заперечення у реченні; *текстовий метод* для вирізнення функціональних рис заперечення у структурі тексту; елементи *квантитативного аналізу* для встановлення тенденції розвитку окремих засобів вираження заперечення в англійській мові, верифікації кількісних та якісних результатів дослідження.

Актуальність праці зумовлено низкою факторів, а саме: протиріччями стосовно визначення статусу заперечення та його взаємодії з іншими категоріями у системі мови;

недостатнім вивченням категорії заперечення на структурному, семантичному, функціональному та текстовому рівнях; відсутністю системного аналізу конструкцій з компонентом заперечення в діахронії; загальним інтересом сучасної лінгвістики до вивчення парадигматичних класифікацій заперечення у межах окремого періоду; спрямуванням на пошук нових ракурсів проведення комплексного аналізу становлення заперечення та його мовних засобів вираження в історичному вимірі.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше проведено інтегрований аналіз засобів вираження заперечення у синхронно-діахронному аспекті, досліджено їх розвиток і становлення в англійській мові, здійснено об'єктивацію концепту ЗАПЕРЕЧЕННЯ за допомогою різних типів семантичного аналізу, змодельовано функціонально-семантичне поле засобів вираження заперечення у текстах трьох періодів VII-XVII ст., виокремлено дистрибутивні характеристики заперечення у реченні, простежено якісні та кількісні зміни засобів вираження заперечення.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано відповідно до комплексної теми науково-дослідної роботи кафедри практики англійської мови інституту іноземних мов Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, протокол № 7 від 28 січня 2010 року, уточнено протоколом № 6 від 27 грудня 2013 року. У межах наукової проблематики досліджено розвиток і становлення категорії заперечення та засобів її вираження в англійській мові, запропоновано комплексний підхід до вивчення їх історії.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є праці науковців у галузі функціонально-семантичної граматики та досягнення вітчизняної і зарубіжної лінгвістики в галузі *граматики* (О. Єсперсен 1922, 1924, 1958, М. Я. Блох 1983, 2002, Л. Хорн 1978, 1989, Р. Кверк 1980, 1982, 1994, В. В. Михайленко 1997, 1998, 1999, 2000), *стилістики* (М. Тернер 1973, І. Р. Гальперін 1981, Ю. М. Скрєбнєв 2000, І. В Арнольд 2002), *лінгвістики тексту* (І. Р. Гальперін 1981, К. А. Долінін 1985, В. А. Кухаренко 1988), *прагматики* (Г. Г. Почепцов 1981, Дж. Ліч 1983, Дж. Серль 1986a, 1986b, Дж. Остін 1986, С. Левінсон 2000), *лінгвістичної семантики* (Дж. Кац 1981, Дж. Лайонз 1983, Ю. Д. Апресян 1995), *теорії мови* (Н. О. Булах 1954, 1962, Є. Й. Шендельс 1959, 1977, В. Г. Адмоні 1963, О. В. Падучева 1969-2012, Н. Г. Озерова 1978, О. В. Бондарко 1978, О. І. Бахарєв 1980, 2000 та інші).

Теоретична цінність дисертації зумовлена поєднанням трьох підходів (історичного, лінгво-когнітивного та текстового) до проблеми становлення й розвитку категорії заперечення у давньоанглійській, середньоанглійській і ранньоновоанглійській мовах. Результати дослідження є доробком у розвиток історичної граматики, історичної семантики, теорії функціонально-семантичного поля, в осмислення традиційних проблем категорії заперечення. Вони сприятимуть поглибленню розуміння структурних і функціонально-семантичних характеристик заперечної конструкції у давньоанглійській, середньоанглійській та ранньоновоанглійській мовах.

Практична цінність дисертації полягає в можливості використання її результатів, основних положень, висновків, ілюстративного матеріалу в навчальних курсах теоретичних дисциплін: історії англійської мови (розділи „Синтаксис", „Частини мови середньоанглійської та ранньоновоанглійської мови"), лексикології (розділи „Лексична семантика", „Семантична сполучуваність"). Висновки й положення дисертації можуть також знайти застосування при читанні курсів „Вступ до германського мовознавства", у спецкурсах та спецсемінарах із „ФСП заперечення", „Парадигматичних пересувах заперечення". Результати дослідження можуть бути використані при розробці підручників і посібників з історії англійської мови, історичної граматики та написанні кваліфікативних робіт з розвитку й становлення заперечення у синхронії та діахронії.

Апробація основних положень та результатів дисертації. Окремі положення й основні результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри практики англійської мови Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кафедри сучасних європейських мов Буковинського державного фінансово-економічного університету та на 14 міжнародних конференціях: „Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість" (м. Острог, 2010, 2013), „Пріоритети германського та романського мовознавства" (м. Луцьк, 2010, 2011, 2013), „Іноземна філологія у XXI столітті" (м. Запоріжжя, 2013), „Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики" (м. Чернівці, 2010, 2012, 2013, 2015), „Мови і світ: дослідження та викладання" (м. Кіровоград, 2013), „Сучасні напрямки теоретичних та прикладних досліджень" (м. Одеса, 2013), „British Journal of Science, Education and Culture" (London, 2014), „Філологія" (м. Одеса, 2015); 8 міжвузівських конференціях: „Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє" (м. Луцьк, 2010), „Гуманітарні науки" (м. Чернівці, 2010, 2014), „Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов" (м. Житомир, 2012), „Сучасний вимір філологічних наук" (м. Львів, 2014, 2015), „Міжкультурна комунікація в європейському вимірі" (м. Чернівці, 2015, 2016).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи відображені у 22 публікаціях автора, з них 12 статей у фахових наукових виданнях, затверджених ВАК України, 1 стаття – у закордонному виданні, 1 стаття – у збірнику, що входить до наукометричної бази та 8 тез – у матеріалах всеукраїнських і зарубіжних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, кожен з яких містить висновки, загальних висновків, списку використаної наукової літератури (276 найменувань, з яких – 215 українською та російською мовами та 61 – англійською мовою), списку лексикографічних та довідкових джерел (34 найменування), списку ілюстративних джерел (15 найменувань) та додатків, які включають: 3 вибірки заперечних конструкцій, 4 таблиці та 1 рисунок. Загальний обсяг дисертації складає 251 сторінку, основний зміст викладено на 178 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі подано обґрунтування вибору теми дослідження та її актуальності, визначено мету, основні завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну, висвітлено теоретичне й практичне значення дослідження, окреслено методи й методику дослідження заперечення, наводяться положення, винесені на захист, інформація стосовно апробації результатів дисертації на наукових конференціях.

У першому розділі „Теоретичні засади дослідження заперечення в історії англійської мови" проведено критичний аналіз літератури та стан вивчення категорії заперечення в англійській філології, загальному мовознавстві, філософії та логіці. Заперечення розглянуто разом зі ствердженням для встановлення його відмінних рис та місця у мовній парадигмі англійської мови VII-XVII ст.

Категорія заперечення в англійській мові виражається за допомогою заперечних конструкцій, вивчення яких уможливлює виокремлення синхронної та діахронної площин заперечення, дистрибутивних характеристик заперечення у реченні та текстових особливостей засобів заперечення в англійській мові. Заперечення виступає не тільки мовною категорією, але й категорією філософії та логіки, оскільки на сучасному етапі розвитку лінгвістики мовні категорії, категорія заперечення зокрема, не можуть вивчатися тільки у мовознавчому ракурсі через те, що мова не існує у відокремленому вимірі, а тісно пов'язана з іншими аспектами людської діяльності. У філософії, як і в логіці, заперечення є тричленною конструкцією, в якій присутня теза, антитеза, а також ознака чи ознаки, на основі якої чи яких здійснюється заперечення.

Як універсальна мовна категорія, заперечення може реалізуватися на різних рівнях: морфологічному, лексико-граматичному, синтаксичному та семантичному за допомогою низки мовних одиниць. У свою чергу, мовні одиниці виступають у двох типах відношень: парадигматичних і синтагматичних. До парадигми мовних засобів заперечення належать афікси з заперечним значенням, заперечні дієслова, частки, займенники, прислівники, які утворюють функціонально-семантичну парадигму заперечення.

У лінгвістиці категорію заперечення трактують із різних позицій (філософської, логічної, психологічної, лінгвістичної), але спільним є визнання того, що мовне заперечення – це конструкція, основу змісту якої становить заперечна семантика. О. С. Селіванова визначає заперечення як:

1) „логічну процедуру, формалізовану за допомогою часток *не* й *ні*, що позначають відсутність певних зв'язків між компонентами описуваної ситуації або неможливість її реального існування";

2) „семантико-синтаксичний оператор цієї логічної процедури";

3) „елемент значення речення, який вказує на думку мовця щодо хибності твердження, представленого у висловлюванні";

4) „мовну категорію; функціонально-семантичну категорію мови, що інтегрує різнорівневі мовні й мовленнєві засоби за спільним змістом заперечення".

Заперечення, на думку О. В. Падучевої, – це елемент значення речення, який вказує на те, що зв'язок, який встановлюється між компонентами речення, на думку

мовця, реально не існує або що відповідне стверджувальне речення заперечується мовцем як невірне. Заперечення – одна з вихідних, семантично-цілісних смислових категорій, характерних різним мовам світу, яка не підлягає визначенню через більш прості семантичні елементи. Заперечення може виражатися заперечними словами, заперечним префіксом, заперечною формою дієслова, а інколи може і не мати окремого вираження, тобто, бути компонентом значення слова або цілого речення.

Заперечення, за словами І. В. Музейник, – „явище далеко не периферійне”, воно є важливим фактором, обмежуючий та модифікуючий вплив якого тією чи іншою мірою має місце на всіх рівнях мовної структури. Заперечення відіграє значну роль не тільки на всіх рівнях мовної структури, тобто в системі мови, але й у процесі комунікації, тому що комунікація неможлива без заперечних висловлювань. Саме тому твердження лінгвістів про те, що заперечення є „основною когнітивно-комунікативною операцією” (W. Heinemann) представляється цілком обґрунтованим.

О. М. Мокра, погоджуючись із концепцією О. В. Падучевої, А. Й. Паславської і К. Мюллера щодо розгляду заперечення як знака, якому нічого не відповідає у дійсності, вбачає в ньому, з одного боку, оператора, а з іншого, на рівні синтагми, – прислівника, займенника, детермінанта, залежно від природи його актантів. Оператор заперечення скеровує свою дію на елементи твердження і реалізує на його основі заперечне висловлювання, не зазнаючи модифікацій власної структури.

Заперечення в мові, на думку А. Й. Паславської, можна схарактеризувати як логічний оператор, що має властивість змінювати зміст на протилежний, перетворюючи істинне речення на хибне і навпаки. У процесі аналізу категорійної сутності заперечення, Л. В. Кардаш встановлює, що воно відображає узагальнене уявлення про заперечні зв’язки між предметами та явищами об’єктивної дійсності. Заперечення виявляється на різних рівнях мовної системи й відображається в експліцитних та імпліцитних засобах його вираження. Т. В. Жеребило називає заперечне речення „мовним засобом розмовної мови, який виражає її невимушеність, чуттєво-конкретний характер, емоційність тощо”.

Заперечення, як мовна категорія, тісно пов’язане зі своїм позитивним протичленом – ствердженням. Своє бачення запропонувала О. П. Кущ, зазначаючи, що „ствердження й заперечення – явища багатомірні: одночасно і логічні, і синтаксичні, і лексичні поняття. Ствердження й заперечення – це в загальному вияві два полюси одного цілого: перший передбачає наявність другого, як і навпаки”. Як результат, ствердження та заперечення – це мовні категорії, які виражають відношення змісту до дійсності у реченні.

На основі зазначених теорій ми можемо виокремити наступні спільні риси: заперечення вказує на відсутність, хибність, неіснування певного явища. У даній праці заперечення потрактовано як елемент значення, що виражає відсутність предметів, явищ, ознак та зв’язків між ними у реальній дійсності. Іншими словами, заперечення – це вираження за допомогою лексичних, морфологічних, синтаксичних засобів того, що зв’язок між членами речення не є реально існуючим. Кожне заперечне судження здійснює дві функції: по-перше, заперечує істинність

попереднього стверджувального судження; по-друге, засвідчує суперечність – основу протиставлення предикатів двох суджень.

О. Єсперсен наголошує, що заперечення в ході свого розвитку пройшло декілька послідовних стадій. Вираження заперечення та його зміни можна представити наступним чином: превербальний маркер → превербальний маркер + поствербальний маркер → поствербальний маркер.

Вважаємо, що дослідження мовних засобів вираження заперечення лише на одному рівні (синхронному чи діахронному) не дає змоги провести комплексний аналіз розвитку заперечення, тому у праці поєднуються два підходи задля виявлення динаміки розвитку мовних засобів заперечення в історії англійської мови. Кожен період англійської мови (д.-а., с.-а. та р.-н.-а.) розглядається як синхронна площина. Проте, окремий період передбачає розвиток, розгортання в просторі та часі мовних засобів заперечення, саме їх динаміка і виступає діахронною площиною.

Інтегрований аналіз заперечення передбачає проведення дистрибутивного та текстового аналізів, що дають можливість дослідити не тільки семантику, але й розподіл засобів заперечення у повному обсязі. Проаналізувавши та порівнявши поняття „дистрибуція”, „валентність” та „сполучуваність”, використовується термін „дистрибуція”, що є сумою оточень, у яких перебуває мовна одиниця. Основними етапами проведення дистрибутивного аналізу вважаємо: поділ тексту на одиниці певного рівня (слова), ідентифікацію одиниць та об’єднання їх у певні дистрибутивні моделі, встановлення відношень між ними.

Основою текстового аналізу є побудова наукової моделі, згідно з якою досліджуються мовні засоби заперечення в історії англійської мови у декілька етапів:

1) перший етап включає сегментацію текстів на три групи відповідно до періодів (тексти д.-а., с.-а., р.-н.-а.);

2) другий – виокремлення в текстах одиниць кожного текстового рівня: морфологічного – заперечних афіксів, синтаксичного – синтагм (заперечних словосполучень), лексико-семантичного – слів з денотативними і конотативними значеннями;

3) завершальним етапом є побудова функціонально-семантичної парадигми заперечення, яка включає мікропарадигми та виокремлення їх домінант.

У другому розділі „Методика дослідження заперечення в історії мови” відібрано методи лінгвістичного дослідження для проведення комплексного опису мовних засобів заперечення у системі англійської мови та структурі тексту, які охоплюють порівняльно-історичний аналіз, парадигматичний аналіз, синтагматичний аналіз, семантичний аналіз, квантитативний та текстовий аналіз мовних засобів заперечення у системі англійської мови та структурі тексту. Завдяки ***порівняльно-історичному аналізу*** доведено становлення та динамічний розвиток категорії заперечення та її мовних засобів. У процесі історичного розвитку мови мають здатність змінювати одну систему заперечення на іншу в циклічному розвитку, який полягає в тому, що морфологічно ослаблене з певних причин первинне заперечення стає функціонально недостатнім, через що підсилюється іншим словом, яке з часом переймає функції заперечення, проте також може

зазнавати такого ж регресивного розвитку, як і первинне заперечення. Побудовано функціонально-семантичні парадигми заперечення у структурі текстів та визначено їх наповнення для кожного періоду в історії англійської мови (афікси із заперечним значенням, заперечні частки, прислівники, сполучники, займенники, моно- та полінегативні речення). Особливості функціонування мовних засобів заперечення в англійських текстах різних історичних періодів вирізнено завдяки ***синтагматичному аналізу***. Здійснено опис граматичних характеристик заперечення, розкрито семантичні та синтаксичні аспекти заперечення, тобто яке семантичне значення мають окремі заперечні засоби та заперечення в цілому, а також виділено синтаксичні функції, характерні для мовних заперечних засобів у реченні (здебільшого вони включають: заперечення дії, місця, часу, способу дії, вираження уточнення). Виокремлено мовні одиниці, які виражають заперечення, а також основні лексеми, які вербалізують поняття заперечення *(denial, disaffirmation, statement, proposition)*. Завдяки застосуванню ***семантичного аналізу*** побудовано лексико-семантичне поле заперечення, визначено ядро, ближню та дальню периферію мовних засобів заперечення. ***Квантитативний аналіз*** встановив активність конституентів ЛСП заперечення у трьох історичних періодах англійської мови, а також кількісне співвідношення маркерів заперечення. З'ясовано, що найпродуктивнішим типом граматичної реалізації заперечення є його вираження за допомогою *частки*.

Третій розділ „Функціонально-семантична парадигма вираження заперечення" присвячено побудові окремої парадигми кожного періоду, яка включає морфологічну, лексичну та синтаксичну мікропарадигми. Для дослідження заперечення на морфологічному рівні проаналізовано заперечні афікси (префікси, суфікси) та їх значення. За допомогою дистрибутивного аналізу визначено високопродуктивні типи граматичної реалізації заперечення у діахронії. Для побудови лексико-граматичної парадигми заперечення сформовано корпус із заперечних займенників, прислівників та сполучників, а також розкрито особливості функціонування моно- та полінегативних речень у структурі тексту кожного періоду.

Функціонально-семантична парадигма заперечення об'єднує декілька типів субпарадигм. Вони включають: морфологічну, лексико-граматичну та синтаксичну. Морфологічна субпарадигма вирізняє афіксальні засоби: заперечні афікси (префікси та суфікс, які утворюють разом з коренем дієслова іменники та прикметники заперечної семантики). Дієслівні основи, як правило, із заперечними афіксами не сполучаються, оскільки дієслівне заперечення передається в англійській мові аналітичною формою дієслова, яка утворюється за допомогою визначеного допоміжного дієслова та заперечної частки *not*. Лексико-граматична субпарадигма включає заперечні частки, займенники, прислівники та сполучники, які виражають заперечні відношення у тексті. Синтаксична субпарадигма заперечення представлена моно- та полінегативними реченнями.

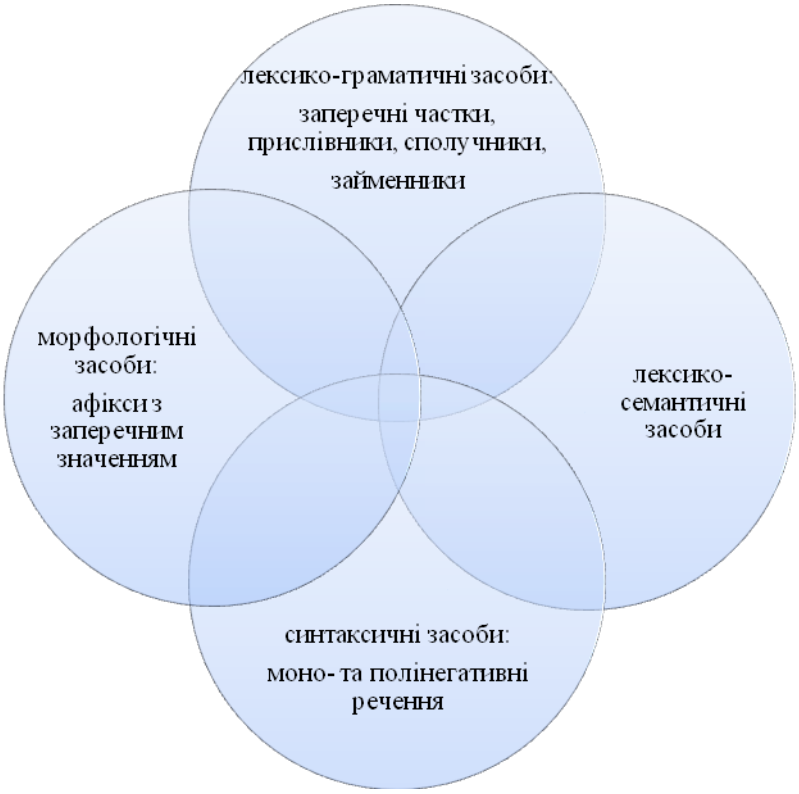

Рисунок 1. Мовні засоби вираження заперечення в англійській мові

На рисунку 1 засоби заперечення перетинаються та утворюють функціонально-семантичну парадигму заперечення, яка існувала у кожному періоді англійської мови.

Аналіз текстового матеріалу дає змогу виявити дієслова із заперечною проклітикою, які утворювалися шляхом приєднання заперечної частки *ne* до основ дієслів.

Таблиця 1. Дієслова із заперечною проклітикою у давньоанглійській мові

№ з/п	Дієслово із заперечною проклітикою	Форми	Відповідник у сучасній англійській мові
1.	nabban = ne + habban	næbbe, nafast, næfst, næft, nænige, næfþ, nabbaþ, næfdest, næfde, nafa, næbben, næfd	not to have, to be without
2.	nytan = ne + witan	nāt, nāst, nyton, nyte, neton, niton, nyste, nysse, nystest, nysstest, nesse, nestest, nysðon, nyston, neston, nytende, nytendum	not to know
3.	næs = ne + wæs	nǽre, nǽron, nǽran	was not
4.	nyllan = ne + willan	nylle, nelle, nellan, nelt, nellaþ, nyllaþ, nellendes	not to wish to do

Функціонально-семантична парадигма давньоанглійського заперечення об’єднує маркери заперечення: афіксальні *(wan-, un-, mis-, for-, wip-, gain-, -læs)* та лексико-граматичні *(ne, næs, no, næfre, nalles, nealles, nis, nænig):*

1) OE þæt þam gengum þrym gad ***ne*** *wære wiste ne wæde in woruldlife (Daniel, 102-103).*

2) OE scinon scyldhreoðan, sceado swiðredon, neowle nihtscuwan neah ***ne*** *mihton (Exodus, 113-114).*

3) OE ***Ne*** *wearð wæl mare on þis eiglande æfre gieta (The Battle of Brunanburh, 65-66).*

4) OE frea ælmihtig. ***Næs*** *him fruma æfre, or geworden, ne nu ende cymþ (Genesis A, B, 5-6).*

5) OE ***No*** *ic me an herewæsmun hnagran talige, guþgeweorca, þonne Grendel hine (Beowulf, 677-678)* (табл. 2-3).

Таблиця 2. Домінанта лексико-граматичної парадигми заперечення у текстах VII-XI ст.

№ з/п	Давньоанглійський засіб заперечення	Відповідник у сучасній англійській мові	Кількість слововживань	Відсоток
1.	Ne	not, non, nor, neither	459	67,4%
2.	Næs	was not	115	16,9%
3.	No	no, not, non	54	7,9%
4.	Æfre < næfre < ne + æfre	never	29	4,3%
5.	Nalles	not, not at all	24	3,5%
Разом			681	100%

Таблиця 3. Кількісні характеристики вживання заперечної частки *ne* у структурі текстів давньоанглійської мови

Ne	Beowulf	The Battle of Maldon	The Battle of Brunanburh	Christ and Satan	Daniel	Exodus	Genesis A, B
	180	20	6	39	42	24	148
Відсоток	39,2%	4,4%	1,3%	8,5%	9,2%	5,2%	32,2%

Функціонально-семантична парадигма середньоанглійського заперечення охоплює заперечні афікси *(un-, mis-, for-, -læs)* та засоби заперечення лексико-граматичного рівня *(no, nat, ne, never, nevere, noon, neither, nothyng, nowher, not):*

1) ME Syn that his lord was twenty yeer of age; Ther koude ***no*** *man brynge hym in arrerage (The Canterbury Tales).*

2) ME ***Nat*** *greveth us youre glorie and youre honour, But we biseken mercy and socour (The Canterbury Tales).*

3) ME ***Ne*** *creature, that of hem maked is, That may me heelp, or doon confort in this (The Canterbury Tales).*

4) ME Thou art my wyf, ne noon oother I have, Ne ***nevere*** *hadde, as God my soule save (The Canterbury Tales).*

5) ME ***Neither*** *his collect ne hise expans yeeris, Ne hise rootes, ne hise othere geris (The Canterbury Tales)* (табл. 4).

Таблиця 4. Домінанта лексико-граматичної парадигми заперечення у „Кентерберійських оповіданнях” Дж. Чосера

№ з/п	Середньоанглійський засіб заперечення	Кількість слововживань	Відсоток
1.	no	464	25,3%
2.	nat	458	25,0%
3.	ne	422	23,0%
4.	never	165	9,0%
5.	nevere	138	7,5%
6.	noon	133	7,3%
7.	neither	19	1,0%
8.	nothyng	17	0,9%
9.	nowher	8	0,4%
10.	not	7	0,4%
Разом		1831	100%

Функціонально-семантична парадигма ранньоновоанглійського заперечення включає заперечні префікси, суфікс *(un-, in-, il-, ir-, im-, mis-, -less)* та лексико-граматичні засоби *(not, no, nor, none, never, nothing, neither):*

1) ENE Main reason to persuade immediate Warr, Did ***not*** *disswade me most, and seem to cast (Paradise Lost, book 2, 121-122).*

2) ENE ***No*** *light, but rather darkness visible Serv'd onely to discover sights of woe (Paradise Lost, book 1, 63-64).*

3) ENE Such night till this I ***never*** *pass'd, have dream'd, If dream'd, not as I oft am wont, of thee (Paradise Lost, book 5, 31-32).*

4) ENE Then value: Oft times ***nothing*** *profits more Then self esteem, grounded on just and right (Paradise Lost, book 8, 571-572).*

5) ENE ***Nor*** *friends* ***nor*** *foes, to me welcome you are: Things past redress are now with me past care (King Richard II)* (табл. 5).

Таблиця 5. Домінанта лексико-граматичної парадигми заперечення у текстах XV-XVII ст.

№ з/п	Ранньоновоанглійський засіб заперечення	Кількість слововживань	Відсоток
1.	not	835	53,4%
2.	no	293	18,7%
3.	nor	230	14,7%
4.	none	78	5,0%
5.	never	70	4,5%
6.	nothing	39	2,5%
7.	neither	19	1,2%
Разом		1564	100%

Засоби заперечення володіють функціонально-семантичним потенціалом у структурі речення. Речення, де присудки оформлені формантами негації, сприяють формуванню синтаксичної парадигми по лінії заперечення/ствердження. Заперечні конструкції, корелюючи із стверджувальними, виражають також оппозитивні значення, такі як:

1) дія → недія,
2) наявність → відсутність,
3) існування → неіснування,
4) належність → неналежність,
5) можливість → неможливість,
6) згода → незгода.

На синтаксичному рівні заперечення формується за допомогою моно- та полінегативних речень.

Метою четвертого розділу „Текстові характеристики функціонування маркерів заперечення” є виокремлення спільних та відмінних рис функціонування засобів заперечення у структурі текстів VII-XVII ст.

Відповідно до періодизації англійської мови тексти, відібрані для аналізу, поділені на три групи: тексти давньоанглійського, середньоанглійського та ранньоновоанглійського періодів. Здійснено жанрову класифікацію текстів давньоанглійської мови на підставі сюжету та його орієнтації на відображення певного кола подій та явищ, яка включає героїчний епос (центральне місце займають боротьба з чудовиськами, племінні чвари), героїчні елегії (центральне

місце займає психологічний стан людини, яка втратила свого короля чи близьких і гостро відчуває свою самотність), релігійний епос (обробка сюжетів біблійних легенд і життя святих), історичні пісні (присвячені поетичній розповіді про реальні події). Жанрова класифікація творів середньоанглійської мови здійснена на основі відбору пам'яток у формі віршованої розповіді, що є характерною для даного періоду. „Кентерберійські оповідання" є абсолютно ренесансною (за типом) енциклопедією англійського життя XIV ст., і разом з тим – енциклопедією поетичних жанрів часу: куртуазна повість, побутова новела, народна балада, пародія на лицарську авантюрну поезію, дидактичне оповідання у віршах. Для довершеного та інтегрального аналізу текстових особливостей новоанглійських текстів відібрано жанр п'єс та епічних поем релігійної та світської тематики, пов'язаний з англійською історією. Релігійні, політичні, наукові диспути, автобіографічні мотиви, складні та суперечливі риси особистості XVII ст. характерні для творів даного періоду.

Текстотвірна функція заперечення давньоанглійського періоду включає: вираження заперечення дії, фізичної здатності людини та уточнення:

1) OE eorla ofer eorþan ðonne is éower sum, secg on searwum ***nis*** *þæt seldguma (Beowulf, 248-249).*

2) OE þæt ***næron*** *ealdgewyrht, þæt he ana scyle Geata duguðe gnorn þrowian (Beowulf, 2657-2658).*

3) OE ealle buton anum. Þæt wæs yldum cuþ þæt hie ne moste, þa metod ***nolde*** *(Beowulf, 705-706).*

У середньоанглійський період частотним маркером текстотвірної функції заперечення виступають прикметникові деривативи із заперечним афіксом, що дає можливість актуалізувати компонент заперечення „відсутність емоційного стану людини". Зазначені прикметникові лексеми можуть бути також репрезентантами концепту "BAD". Заперечні засоби виконують у реченні відповідно синтаксичну функцію предикатива, об'єкта, обставини часу та місця:

1)ME She wolde do ***no*** *synne, by* ***no*** *were; And for despit he compassed in his thought (The Canterbury Tales).*

2) ME Napoplexie shente ***nat*** *hir heed.* ***No*** *wyn* ***ne*** *drank she,* ***neither*** *whit* ***ne*** *reed (The Canterbury Tales).*

3) ME To han housbondes hardy, wise, and free, And secree, and ***no*** *nygard,* ***ne no*** *fool (The Canterbury Tales).*

Текстотвірна функція заперечення ранньоновоанглійського періоду слугує для вираження уточнення, заперечення дії, заперечення проміжку часу, заперечення місця, заперечення способу дії, заперечення наміру:

1) ENE But thou, Infernal Serpent! Shalt ***not*** *long rule in the clouds. Like an autumnal star (Paradise Regained, part 4, 617-618).*

2) ENE Of men innumerable, there to dwell, ***Not*** *here; till, by degrees of merit raised (Paradise Lost, 198).*

3) ENE But ***not*** *in silence holy kept: the harp had work and rested* ***not****; the solemn pipe (Paradise Lost, 213).*

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Категорія заперечення є однією з універсальних граматичних категорій мови. Критичний аналіз різних поглядів на природу і сутність заперечення в логіко-філософському і лінгвістичному аспектах, а також фактологічний аналіз лінгвістичного матеріалу дають можливість зробити висновок про те, що феномен заперечення складний і поліаспектний.

Мовна категорія заперечення має логіко-філософські витоки, оскільки вона є однією з фундаментальних операцій мислення, які відбуваються в мові. В самому широкому розумінні заперечення трактується як констатація відсутності предмета, ознаки, явища, дії, і виражена мовними засобами. Сутність заперечення визначається в різних аспектах: як суб'єктивний прояв людської психіки, як вираз об'єктивної роз'єднаності, як показник із функцією відхилення або корекції думки адресата, як вираз відсутності об'єктивного зв'язку, як форма прояву предикативності, як особлива негативна модальність.

Моделювання функціонально-семантичної парадигми заперечення виявило рівні вираження заперечення. Вона охоплює: морфологічний, лексико-граматичний та синтаксичний. На морфологічному рівні заперечення виражається афіксом у складі повнозначного дієслова, частки, спеціального допоміжного заперечного дієслова. На семантичному рівні воно здатне експлікуватися в англійській мові за допомогою комбінації із заперечної частки та допоміжного дієслова, спеціального дієслова-оператора, займенників, прислівників, сполучників заперечної семантики. На синтаксичному рівні заперечення представлено простими (мононегативними реченнями) та складними (полінегативними реченнями) лексичними та граматичними конструкціями.

Домінантою кожної субпарадигми заперечення виступає заперечна частка: у давньоанглійській мові – *ne*; у середньоанглійській мові – *nat/not*; у ранньоновоанглійській мові – *not*. Під впливом процесів фонетичної атракції частка слабшала і приєднувалась проклітично до інших дієслів. У результаті – утворювала дієслова заперечної семантики, які доповнювали функціонально-семантичну парадигму заперечення, здебільшого у давньоанглійській мові ***(nabban*** *(næbbe, nafast, næfst, næft, nænige, næfþ, nabbaþ, næfdest, næfde, nafa, næbben, næfd) < ne + habban (not to have, to be without);* ***nytan*** *(nāt, nāst, nyton, nyte, neton, niton, nyste, nysse, nystest, nysstest, nesse, nestest, nysðon, nyston, neston, nytende, nytendum) < ne + witan (not to know);* ***næs*** *(nǽre, nǽron, nǽran) < ne + wæs (was not)*; ***nyllan*** *(nylle, nelle, nellan, nelt, nellaþ, nyllaþ, nellendes) < ne + willan (not to wish to do)).*

Морфологічні способи вираження заперечення представлені двома типами – суфіксальним і префіксальним, причому, префіксальна форма має більш широке застосування, оскільки на кожному етапі розвитку мови у структурі текстів зафіксовано вживання різноманітних префіксів заперечної семантики та превербів, а саме: у давньоанглійській мові – *mis-, for-, un-, wan- gain-, wip-, -læss*; у середньоанглійській мові – *un-, for-, mis-, wip-, -læss*; у ранньоновоанглійській мові – *un-, in- (im-, ir-, dis-, mis-), -less*. Преверби формують спеціальне англійське заперечення: частка → преверб → функціональна частина мови. Функціональна

частина мови у поєднанні з допоміжним та основним дієсловом є найпоширенішим способом утворення заперечного речення.

У процесі своєї еволюції англійська мова змінює одну систему заперечення на іншу. Зазначений мовно-історичний процес виявляє чіткий циклічний характер як наслідок парадигматичних пересувів: функціональне ослаблення первинного заперечення вимагає його підсилення іншим словом, яке поступово десемантизується, а з часом цілком витісняє архаїзоване заперечення.

Перспективами подальшого дослідження є аналіз функціонально-семантичного потенціалу заперечення в давньоанглійській, середньоанглійській, новоанглійській та сучасній англійській мові (на прикладі різних типів дискурсу), а також в оригінальних текстах і перекладних та особливості функціонування опозиції „заперечення – ствердження”. Вивчення засобів заперечення дасть змогу встановити та порівняти морфологічні, семантичні й дистрибутивні особливості заперечних форм у синхронії та діахронії. Семантико-синтаксична характеристика речень зі значенням заперечення передбачає побудову парадигми простого речення щодо ствердження і заперечення, а також дослідження заперечення в структурі складного речення.

Основні положення дисертації висвітлено у таких публікаціях:

1. Захарчук І. О. Дистрибуція оператора NOT у реченні / І. О. Захарчук // Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Наукові записки Національного університету „Острозька академія” (м. Острог, 22-23 квітня 2010 р.). – Острог : Видавництво Національного університету „Острозька академія”, 2010. – Вип. 13. – С. 243–249. – (Серія „Філологічна”).

2. Захарчук І. О. Концепт „заперечення”: до постановки проблеми / І. О. Захарчук // Волинь очима молодих науковців: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції аспірантів і студентів (м. Луцьк, 12-13 травня 2010 р.). – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – Т. 1. – С. 322–323.

3. Захарчук І. О. Полінегативне заперечення у давньоанглійській мові / І. О. Захарчук // Науковий вісник : збірник наукових праць / редкол. : В. К. Євдокименко [та ін.]. – Чернівці : Технодрук, 2010. – Вип. 2 (3). – С. 68–73. – (Гуманітарні науки).

4. Захарчук І. О. Типологія дистрибуції оператора NOT в авторському дискурсі / І. О. Захарчук // Наукові праці Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / редкол. : М. Ф. Гетьманець [та ін.]. – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – Вип. 22. – Т. 1. – С. 171–174. – (Філологічні науки).

5. Захарчук І. О. Ядерні складові давньоанглійської парадигми заперечення / І. О. Захарчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки / редкол. : Г. Л. Аркушин [та ін.]. – Луцьк : Видавництво ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. – Вип. 7. – С. 19–22. – (Філологічні науки).

6. Захарчук І. О. Дієслова із заперечною проклітикою у давньоанглійських текстах / І. О. Захарчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки / редкол. : Г. Л. Аркушин [та ін.]. – Луцьк : Видавництво ВНУ ім. Лесі Українки, 2011. – Вип. 3. – Т. 2. – С. 37–41. – (Філологічні науки).

7. Захарчук І. О. Давньоанглійська парадигма вираження заперечення / І. О. Захарчук // Сучасні напрямки лінгвістичних досліджень міжкультурної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих науковців (м. Житомир, 24 лютого 2012 р.) / за заг. ред. В. В. Жуковської, О. А. Черниш. – Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2012. – С. 169–171.

8. Захарчук І. О. NOT-дистрибуція в дискурсі Джефрі Чосера / І. О. Захарчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / редкол. : С. Д. Абрамович [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2012. – Вип. 29. – Т. 2. – С. 155–157. – (Філологічні науки).

9. Захарчук І. О. Морфологічна парадигма заперечення у середньоанглійській мові (на матеріалі „Кентерберійських оповідань" Джефрі Чосера) / І. О. Захарчук // Наукові записки / редкол. : А. М. Архангельська [та ін.]. – Острог : Видавництво Національного університету „Острозька академія", 2013. – Вип. 35. – С. 124–127. – (Серія „Філологічна").

10. Захарчук І. О. Синхронна площина заперечення в англійській мові / І. О. Захарчук // Сборник научных трудов SWorld „Современные направления теоретических и прикладных исследований '2013" : материалы международной научно-практической конференции / редкол. : А. Г. Шибаев [и др.]. – Одесса : КУПРИЕНКО, 2013. – Вып. 1. – Т. 24. – С. 3–8.

11. Захарчук І. О. Становлення афіксального заперечення у новоанглійській мові / І. О. Захарчук // Наукові записки / редкол. : О. Семенюк [та ін.]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Вип. 118. – С. 564–567. – (Серія: Філологічні науки (мовознавство)).

12. Захарчук І. О. Текстотвірна функція заперечення в новоанглійській мові (на матеріалі творів В. Шекспіра та Дж. Мільтона) / І. О. Захарчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки / редкол. : Н. О. Данилюк [та ін.]. – Луцьк : Видавництво СНУ ім. Лесі Українки, 2013. – Вип. 19. – С. 21–24. – (Філологічні науки).

13. Захарчук І. О. "No" dynamics in English / І. О. Захарчук // Нова філологія / редкол. : Г. Ф. Морошкіна [та ін.]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – Вип. 58. – С. 227–230.

14. Захарчук І. О. On the diachrony of negation in English / І. О. Захарчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / редкол. : С. Д. Абрамович [та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. – Вип. 32. – С. 152–155. – (Філологічні науки).

15. Захарчук І. О. Квантитативний аналіз заперечення / І. О. Захарчук // Науковий вісник БДФЕУ : збірник наукових праць / редкол. : В. І. Кушнерик [та ін.]. – Чернівці : БДФЕУ, 2014. – Вип. 8. – С. 19–23. – (Гуманітарні науки).

16. Захарчук І. О. Функція синтаксичного заперечення в текстах XI-XV ст. / І. О. Захарчук // Сучасний вимір філологічних наук : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30-31 травня 2014 р.). – Львів : ЛОГОС, 2014. – Ч. ІІ. – С. 46–49.

17. Zakharchuk I. Etymology of negation markers / I. Zakharchuk // British Journal of Science, Education and Culture, Vol. 1, No. 1. – London : London University Press, 2014. – P. 189–194.

18. Захарчук І. О. Динаміка заперечення в англійській мові: методи дослідження / І. О. Захарчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету / редкол. : С. В. Ківалов [та ін.]. – Одеса : Видавництво МГУ, 2015. – Вип. 15. – С. 46–48. – (Серія: Філологія).

19. Захарчук І. О. Функція лексичного заперечення в текстах XV-XVII ст. / І. О. Захарчук // Нове у філології сучасного світу : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 12-13 червня 2015 р.). – Львів : ЛОГОС, 2015. – С. 87–90.

20. Захарчук І. О. Функція морфологічного заперечення в текстах VII-XI ст. / І. О. Захарчук // Міжкультурна комунікація в європейському мовному вимірі : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Чернівці, 12-15 травня 2015 р.). – Чернівці : Технодрук, 2015. – С. 23–27.

21. Захарчук І. О. NOT-Operator's Functions in G. Chaucer's Discourse / І. О. Захарчук // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць / редкол. : Н. Г. Єсипенко [та ін.]. – Чернівці : РОДОВІД, 2015. – Вип. 740-741. – С. 62–65. – (Германська філологія).

22. Захарчук І. О. Заперечення як мовна категорія / І. О. Захарчук // Міжкультурна комунікація в європейському мовному вимірі : матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції (м. Чернівці, 27 травня 2016 р.). – Чернівці : БДФЕУ, 2016. – С. 36–40.

АНОТАЦІЯ

Захарчук І. О. Розвиток і становлення категорії заперечення в англійській мові VII-XVII ст.: синхронія та діахронія. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04. – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

Дисертаційне дослідження присвячено комплексному вивченню динаміки засобів заперечення англійської мови VII-XVII ст. у діахронному та синхронному аспектах. Установлено етимологію засобів заперечення у трьох періодах англійської мови, здійснено вибірку заперечних конструкцій, досліджено кількісно-якісні зміни в їх розвитку, вирізнено дієслова із заперечним префіксом у давньоанглійській мові. У кожному історичному періоді англійської мови побудовано функціонально-семантичні парадигми заперечення, структуризовано їх лексико-семантичні поля; визначено їх семантичні та функціональні характеристики. Змодельовано три парадигми заперечення та визначено їх домінанти: у системі англійської мови й у структурі тексту

на різних часових проміжках.

Ключові слова: категорія, заперечення, засоби заперечення, діахронний і синхронний аспекти, етимологія, функціонально-семантична парадигма, домінанта.

АННОТАЦИЯ

Захарчук И. А. Развитие и становление категории отрицания в английском языке VII-XVII вв.: синхрония и диахрония. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франка. – Львов, 2017.

Диссертационное исследование посвящено комплексному изучению динамики средств отрицания в английском языке VII-XVII вв. в диахронном и синхронном аспектах. Представлена этимология средств отрицания в трех периодах английского языка, осуществлена выборка отрицательных конструкций, исследованы количественно-качественные изменения в их развитии, выделены глаголы с отрицательным префиксом в древнеанглийском языке. Для каждого исторического периода английского языка смоделированы функционально-семантические парадигмы отрицания, структурированы их лексико-семантические поля, определены их семантические и функциональные характеристики. Выделены три парадигмы отрицания и определены их доминанты: в системе английского языка и в структуре текста на разных временных промежутках.

Ключевые слова: категория, отрицание, средства отрицания, диахронный и синхронный аспекты, этимология, функционально-семантическая парадигма, доминанта.

ABSTRACT

Zakharchuk I. O. Development and establishment of category of negation in the English language of VII-XVII centuries: synchrony and diachrony. – Manuscript.

Thesis for candidate degree in philology: speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – Ivan Franko Lviv National University. – Lviv, 2017.

The thesis is focused on the complex study of the negation dynamics in the English language of VII-XVII cc. in diachronic and synchronic aspects. A logic-philosophical background is presented in the work. The etymology of negation units is established, negative structures are revealed, their quantitative and qualitative changes are defined, the negative proclitic constituent in the verb structure of the Old English Language is investigated. The functional-semantic paradigms of negation are modeled in each historical period of English, the lexical-semantic fields are structured, the semantic-functional characteristics of negation are highlighted. Three negation paradigms and their dominants are differentiated: in the system of the English language and the structure of the texts in three periods.

Negation in the English language of VII-XVII cc. is expressed by the dominant negative particle (preverbal adverb), negative pronouns, negative adverbs and verbs with the negative proclitic element which are used to negate some actions and human beings' physical abilities. Some important changes take place in the sentence negation in the

transitional period from Old English (*wan-, un-, mis-,for-,wip-, gain-,-læs, ne, næs, no, næfre, nalles, nealles, nis, nænig*) into Middle English (*un-,mis-,for-,-læs, no, nat, ne, never, nevere, noon, neither, nothyng, nowher, not*). Negative means are used in the predicate structure, object, adverbial modifier of time, place and direction, condition. In Early Modern English, there is a paradigm of negation including *un-, in-, il-, ir-, im-, mis-, -less, not, no, nor, none, never, nothing, neither*, after the loss of particle *ne*, there is a tendency to shift the negative unit *not* from the preposition to the postposition of the verb. It can be explained by the speaker /author's intention to stress the negative meaning of the sentence. This trend can be proved by the general transposition of the adverbs in the sentence pattern.

The investigation has broad perspectives for a further research of markers of negation – the analysis of functional, semantic and pragmatic potential of negation in Early Old English and Late Old English, Early Middle English and Late Middle English, Early Modern English and Present-Day English in various registers of the discourse.

Key words: category, negation, means of negation, diachronic and synchronic aspects, etymology, functional-semantic paradigm, dominant.

Підписано до друку 30.01.2017. Папір офсетний. Формат 60х84/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №5.
Виготівник: Яворський С. Н.
Свідоцтво суб’єкта видавничої справи ЧЦ №18 від 17.03.2009 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф.18, тел. 099 73 22 544